

УДК 368.029

Кнейслер О. В.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування Тернопільського національного економічного університету

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

У статті розглянуто основні засади управління активами страхової компанії, подано рекомендації щодо формування оптимальної їх структури в умовах фінансової нестабільності в Україні.

Ключові слова: *страхова компанія, управління активами, інвестиційна діяльність, страхові резерви.*

Basics of the insurer's assets regulation are being investigated. Recommendations on the formation of their optimum structure are suggested in the conditions of financial unsustainability of Ukraine.

Key words: *insurance company, assets management, investments activity, insurance reserves.*

Постановка проблеми. Ефективне управління активами повинне забезпечити страховикам фінансову надійність, можливість виконувати страхові зобов'язання у випадку недостатності страхових резервів, отримувати інвестиційний прибуток та мобілізувати ресурси для нарощування власного капіталу. У зв'язку з цим постає нагальна потреба у розширенні практичних рекомендацій щодо формування оптимальної їх структури з огляду на дотримання принципів ефективного управління ними, підвищенні наукової обґрунтованості прийняття фінансових рішень в умовах нестабільності та ризику у період розвитку ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні дослідженню окремих проблем управління активами суб'єктів господарювання присвячені праці І. Бланка, Є. Брігхема, Д. Бланда, Л. Орланюк-Малицької, Ю. Сплетухова, В. Сухова, Т. Федорової, У. Шарпа, Д. Хемптона, Р. Юлдашева, в тому числі у сфері страхування – Н. Внукової, О. Заруби, С. Осадця, Т. Ротової, Л. Руденко, Я. Шумелди та інших.

Більшість робіт названих економістів зорієнтована на окремих аспектах сутності активів, їх формуванні та використанні. Водночас, ще недостатньо вивчено особливості формування активів страхової компанії та бракує наукових і практичних напрацювань щодо управління ними.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування практичних засад управління активами страхової компанії та подання рекомендацій щодо формування оптимальної їх структури задля забезпечення фінансової стабільності та можливості виконувати страхові зобов'язання.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах основою державного регулювання управління активами страховиків є Закон України „Про страхування”. У Законі наведені принципи, що стосуються розміщення коштів страхових резервів. Зокрема, зазначається: „страхові резерви повинні розміщуватися з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності та диверсифікованості” [1]. Тому недоліком можна вважати те, що увага іншим активам страховика (профінансованим не за рахунок коштів страхових резервів) у Законі України „Про страхування” не приділяється.

Розглянемо зміст кожного з зазначених вище принципів управління активами страховика.

Принцип безпечності розміщення активів страхових компаній характеризує мінімальний інвестиційний ризик та передбачає надійне розміщення активів, що забезпечує їх повернення у повному обсязі. Прибутковість вкладень активів страховика повинна забезпечити стабільні та достатньо високі прибутки. Цей принцип має значення при визначенні фінансового результату діяльності страхових компаній. Прибуток, одержаний у контексті проведення інвестиційної діяльності, є джерелом компенсації збитків від страхових операцій. Таким чином, у кінцевому результаті страхова компанія досягає позитивного фінансового результату. Як уже відомо, страхова компанія повинна у будь-який момент мати суму коштів, яка б забезпечувала страхові виплати у встановлені терміни. Саме ліквідність як можливість оперативної конвертації активів у готівкові кошти, забезпечує виконання страховиком своїх зобов'язань. Доцільно зауважити, що встановлені чинним законодавством принципи інвестиційної політики страховиків, а саме: безпечність, прибутковість, ліквідність достатньо суперечливі. Як свідчить практика інвестиційної діяльності страхових компаній, жодний актив не відповідає відразу усім принципам: максимально прибуткові активи рідко бувають надійними, а висо-

кий ступінь надійності супроводжується мінімальною ліквідністю. Компромiс досягається за допомогою диверсифікованості інвестиційного портфелю, під якою розуміється розподіл інвестиційних капіталів між різними об’єктами вкладень з метою зменшення ризику можливих втрат капіталу та прибутку від нього. Тому основне завдання фінансових менеджерів страхових компаній при управлінні активами полягає у створенні збалансованого інвестиційного портфелю, у виборі таких варіантів, які б забезпечили дотримання висунутих вимог, якщо можливо, одночасно.

Для реалізації зазначених вище принципів та виконання статті 30 Закону України „Про страхування” (ст. 31 Закону України „Про страхування” в редакції 2001 р.) наказом Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю від 26 травня 1997 року № 41 було затверджене чинне положення „Про порядок формування, розміщення та обліку страхових резервів із видів страхування, інших ніж страхування життя” [2].

Важливо зазначити, що основні вимоги щодо управління активами страховика стосуються в основному фінансових активів, до яких належать дебіторська заборгованість, фінансові інвестиції і грошові кошти та їх еквіваленти. Однак страхова компанія формує матеріальні та нематеріальні активи. Проаналізуємо детальніше ці види активів та визначимо їхню роль у контексті прийняття рішень щодо управління активами страхової компанії.

У страховій компанії „Скайд” формуються такі матеріальні оборотні активи, як виробничі запаси. Їх обсяг становить у 2005 році 58,2 тис. грн. із тенденцією до зменшення у 2007 році до 27,8 тис. грн. Основними елементами таких активів є сировина і матеріали, малоцінні та швидкозношувані предмети. Ця частка активів об’єктивно не буде важливою для страховика, на що вказують і цифрові дані (табл. 1).

Таблиця 1.

Обсяг та питома вага виробничих запасів у активах страхової компанії „Скайд” впродовж 2005-2007 років [3]

№ за/п	Показники	2005	2006	2007
1	Вартість виробничих запасів, тис. грн.	58,2	46,8	27,8
2	Вартість активів, тис. грн.	41357,2	45285,9	73837,3

3	Питома вага виробничих запасів в активах, %	0,14	0,10	0,04
---	---	------	------	------

Дані таблиці 1 свідчать, що частка виробничих запасів у активах страхової компанії коливається у незначних межах: 0,14% в 2005 році, тоді як 0,04% в 2007 році (зменшення на 0,10%). Можна стверджувати, що в компанії вкладення коштів у виробничі запаси є мізерними. Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності” [4], суттєвою інформацією визнається інформація, відсутність якої у фінансовому звіті і примітках до нього може вплинути на рішення його користувачів. Для визначення суттєвості окремих об’єктів обліку, що належать до активів, зобов’язань і власного капіталу підприємства, за орієнтовний поріг суттєвості приймається величина у розмірі 5 відсотків від підсумку відповідно всіх активів, всіх зобов’язань і власного капіталу [5]. У нашому випадку страхова компанія не має вкладень коштів у виробничі запаси, які би дорівнювали або були більшими за поріг суттєвості. Тому при проведенні аналізу управління активами від вкладень коштів у виробничі запаси можна абстрагуватися.

У структурі фінансових активів страхової компанії „Скайд” зосереджується дебіторська заборгованість. При цьому важливо зазначити, що вона має місце і в необоротних активах як довгострокова, так і в оборотних активах як поточна.

Проведені дослідження показують, що для ВАТ „Страхова компанія „Скайд” відсутня проблема надмірної дебіторської заборгованості (табл. 2).

Дебіторська заборгованість страхової компанії становить незначну питому вагу від вартості її активів. Якщо в 2005 році вона становила 14,4%, то вже в 2007 році знижується до 8,4%. Взагалі дебіторська заборгованість має негативний вплив на стан фінансів, оскільки це кошти, які не приносять компанії прибутку і потребують додаткового фінансування.

Таблиця 2.

Обсяг і питома вага дебіторської заборгованості у активах ВАТ „Страхова компанія „Скайд” впродовж 2005-2007 років [3]

№ за/п	Показники	2005	2006	2007
1	Вартість дебіторської заборгованості, тис. грн.	5937,5	5280,3	6176,1

2	Вартість активів, тис. грн.	41357,2	45285,9	73837,3
3	Питома вага дебіторської заборгованості в активах, %	14,4	11,7	8,4

Питання – якою є нормальна питома вага дебіторської заборгованості у активах страховиків – є дискусійним. Наприклад, у теоретичних джерелах наводиться норматив частки дебіторської заборгованості у активах страхової компанії за системою Національної асоціації страхових організацій США (NAIC) – не більше 40% від загального обсягу активів компанії [6, с. 165]. У Рекомендаціях щодо аналізу діяльності вітчизняних страховиків приведено норматив не більше 50% (в такому випадку компанія за даним критерієм належить до фінансово стійких) [7]. Для вітчизняних компаній встановлення такого великого нормативу недоцільне. Це виходить з наступного:

- в Україні має місце таке явище, як низька платіжна дисципліна;
- кількість філій і представництв в українських страхових компаніях є меншою, ніж у західних;
- кількість посередників на ринку продовжує залишатися незначною.

Таким чином, розрахунки показують, що страхова компанія “Скайд” має у складі активів до 14% дебіторської заборгованості, що безумовно не впливає на платоспроможність та ефективність управління активами, тому при проведенні аналізу та розробки напрямів управління активами від питання управління дебіторською заборгованістю можна абстрагуватися.

Мізерну частку у структурі активів компанії впродовж трьох років займають необоротні активи у частині основних засобів та нематеріальних активів. Простежується певна динаміка, відповідно до якої питома вага основних засобів ВАТ „Страхова компанія „Скайд” зростає від 0,6% в 2005 році до 0,7% в 2007 році, залишаючись досить малою. Аналогічна тенденція простежується і у формуванні нематеріальних активів компанії.

Відповідно, проаналізуємо інвестиційну діяльність ВАТ „Страхова компанія „Скайд” протягом 2005-2007 років у контексті розміщення страхових капіталів. Дані таблиці 3 і 4 ілюструють певні закономірності у діяльності страхової компанії.

Як свідчать дані табл. 3, вагоме місце у структурі активів, якими представлено страхові (технічні) резерви, займають права вимоги до перестраховиків, що

Таблиця 3.
Активи, якими представлено сформовані страхові резерви
страхової компанії „Скайд” впродовж 2005-2007 років [3]

№ за/п	Показники	2005		2006		2007	
		Обсяг, тис. грн.	*	Обсяг, тис. грн.	%	Обсяг, тис. грн.	%
1	Грошові кошти на розрахунковому рахунку, в т.ч.	440,9	9,0	1549,7	9,8	2590,8	10,0
	в іноземній валюті	0,8	0,2	1,4	0,1	-	-
2	Банківські вклади (депозити), у т.ч.	979,7	20,0	2457,2	15,5	10363,2	40,0
	в іноземній валюті	-	-	-	-	-	-
3	Нерухоме майно	-	-	-	-	-	-
4	Акції, облігації	1028,8	21,0	3925,9	24,7	-	-
5	Цінні папери, що емітуються державою	-	-	-	-	-	-
6	Права вимоги до перестраховиків,	2449,3	50,0	7932,7	50,0	12953,9	50,0
	в т.ч. до перестраховиків-нерезидентів	-	-	-	-	-	-
7	Банківські метали	-	-	-	-	-	-
8	Інвестиції в економіку України	-	-	-	-	-	-
9	Кредити страхувальникам-громадянам, що видаються в порядку, визначеному Уповноваженим органом	-	-	-	-	-	-
10	Довгострокові кредити для житлового будівництва, у тому числі індивідуальних забудовників	-	-	-	-	-	-
11	Готівка в касі	-	-	-	-	-	-
	Всього	4898,7	100	15865,5	100	25907,9	100

%* – структура (%) характеризуються високою ліквідністю.

Так, у цьому виді активів зосереджується 50,0% страхових резервів в 2005-2007 роках. Цей аспект інвестиційної політики, з одного боку, є позитивним і свідчить про розширення спектру, розвиток перестраховувальних операцій компанії та підвищення її фінансової стійкості, з іншого – пояснюється вимогами страхового законодавства щодо необхідності покриття такими активами частки перестраховиків у страхових резервах. Оскільки в страховій компанії „Скайд” частка перестраховиків у страхових резервах впродовж трьох років становить 64,1%-83,4%, а згідно з вимогами – вона повинна бути представлена правами вимог до перестраховиків, не більше як 50% активів, визначених для покриття страхових резервів, то решта частки перестраховиків покривається за рахунок власного капіталу (20,0% в 2005 році із тенденцією до зростання 25,7% в 2007 році). Важливо зазначити, що питома вага цього активу, яким представлений власний капітал, зростає аналогічно до збільшення частки перестраховиків у страхових резервах. Тому можна стверджувати, що страховик дотримується швидше принципу диверсифікованості активів, а не ліквідності.

Частка інвестиційних ресурсів у вигляді страхових резервів на депозитних рахунках у банках зростає від 20% в 2005 році до 40% в 2007 році (на 20%). Незважаючи на те, що депозити вітчизняних банків мають підвищений рівень ризику, невисоку ліквідність та низьку прибутковість, встановлена норма виглядає обумовленою, тому що відсутні інші вагомі альтернативи. Відповідно, банківські вклади впродовж 2005-2007 років є важливим напрямом інвестування страхових резервів у компанії.

Незначна питома вага власного капіталу зосереджено у банківських вкладах – 11,8% в 2005 році, при цьому лише 7,1% в 2007 році. Відповідно, простежується тенденція, згідно з якою страхова компанія у 2005-2007 роках інвестує власні кошти у цінні папери, зокрема акції (до статутних фондів інших страховиків). При цьому, питома вага таких інвестицій знижується від 68,2% до 58,0% (на 10,2%), залишаючись найбільш вагомою у структурі активів, яким представлено власні ресурси. Відповідна тенденція у діяльності страховика пояснюється високою прибутковістю зазначеного виду активу.

Незважаючи на низку проблем (недостатньо розвинутий, нестійкий фондовий ринок, відсутність безризикових цінних паперів), що виникають при інвестуванні страхових капіталів у цінні папери, спостерігається тенденція до зростання таких вкладень у вигляді страхових резервів впродовж 2005-2006 років (від 21,0% і 24,7%). Така тенденція у інвестиційній діяль-

ності страховиків свідчить про позитивні зрушення, які забезпечують створення групи привабливих для інвестування надійних цінних паперів. Однак такий напрям розміщення коштів страхових резервів відсутній у 2007 році, оскільки страховик обрав як пріоритетний – банківські вклади.

Таблиця 4.
Активи, якими представлено інвестиційний власний капітал
страхової компанії „Скайд” впродовж 2005-2007 років [3]

№ за/п	Показники	2005		2006		2007	
		Обсяг, тис. грн.	%*	Обсяг, тис. грн.	%	Обсяг, тис. грн.	%
1	Грошові кошти на розрахунковому рахунку, в т.ч.	-	-	-	-	3088,8	9,2
	в іноземній валюті	-	-	-	-	1,40	0,04
2	Банківські вклади (депозити), у т.ч.	2376,1	11,8	4845,8	17,4	2384,8	7,1
	в іноземній валюті	-	-	-	-	-	-
3	Нерухоме майно	-	-	-	-	-	-
4	Акції, облігації	13732,8	68,2	17077,7	61,3	19541,0	58,0
5	Цінні папери, що емітуються державою	-	-	-	-	-	-
6	Права вимоги до перестраховиків,	4027,2	20,0	5921,6	21,3	8671,1	25,7
	в т.ч. до перестраховиків-нерезидентів	-	-	-	-	-	-
7	Банківські метали	-	-	-	-	-	-
8	Інвестиції в економіку України	-	-	-	-	-	-
9	Кредити страхувальникам-громадянам, що видаються в порядку, визначеному Уповноваженим органом	-	-	-	-	-	-

10	Довгострокові кредити для житлового будівництва, у тому числі індивідуальних забудовників	-	-	-	-	-	-
11	Готівка в касі	-	-	-	-	-	-
	Всього	20136,1	100	27845,1	100	33685,7	100

%* – структура (%)

У страховій компанії „Скайд” у структурі активів, якими представлено страхові резерви та власний капітал, зростає частка такого активу, як грошові кошти на розрахунковому рахунку в банку. Так, питома вага страхових резервів становить 9% в 2005 році, однак вона зростає до 10% в 2007 році. Якщо власні кошти впродовж 2005-2006 року не інвестувалися у такий актив, то в 2007 році близько 9,2% цих коштів розміщені на розрахунковому рахунку в банку. Відповідна тенденція у ВАТ „Страхова компанія „Скайд”, яка здійснює ризикові види страхування, пояснюється необхідністю розміщення страхових капіталів у високоліквідних активах, хоча і низько прибуткових. Разом з тим, така інвестиційна політика страховика зумовлена потребою у поповненні обігових коштів для виплати страхових відшкодувань, оскільки для виконання своїх страхових зобов'язань впродовж трьох років компанія змушена була залучати кредити в банках.

Готівка в касі як високоліквідний актив не зосереджується взагалі у страховика. Відсутні і такі види активів страхової компанії, як нерухоме майно та банківські метали, цінні папери, що емітуються державою та інвестиції в економіку України.

Нерухоме майно є низьколіквідним та довгостроковим активом, а тому, ефективним таке вкладення коштів може бути лише для страхових компаній, які проводять довгострокове страхування життя. Загальною позитивною особливістю інвестування коштів у нерухомість є те, що вони постійно захищені від інфляції. Вагомим джерелом такого розміщення можуть бути власні кошти, які вільні від конкретних зобов'язань, а тому, можуть бути вкладені у порівняно довгострокові та менш ліквідні активи, проте високоприбуткові.

Проведене дослідження щодо інвестиційної діяльності страхових компаній у контексті розміщення страхових капіталів дає

змогу зробити певні висновки. Аналізуючи види та структуру інвестицій тимчасово вільних коштів, необхідно зазначити, що реальні можливості страховиків із розміщення страхових капіталів досить вузькі, що зумовлено як нестабільністю фінансово-кредитної системи, так і тим, що далеко не всі фінансові активи є прийнятними для страхових компаній, виходячи із специфіки діяльності останніх. Важливою причиною обмеження інвестиційних можливостей є нерозвинутий та непрогнозований вітчизняний ринок капіталів, зокрема фондовий ринок. Це, своєю чергою, звужує напрями розміщення тимчасово вільних коштів у цінні папери, що передбачає одержання доходів, ліквідність яких забезпечується фактичним станом вторинного ринку цінних паперів. На думку автора, останнім часом на ринку капіталів простежується позитивна тенденція, відповідно до якої поступово, хоча і повільно, формується група привабливих для інвестування надійних цінних паперів та зумовлює розширення інвестиційних можливостей страховиків. Причиною, за якою страхові компанії не поспішають інвестувати кошти у акції українських емітентів, полягає у такому: українські цінні папери випущені в основному в документальній формі, переоформлення прав власності при цьому займає деякий час, що уповільнює ліквідність таких інвестицій. Механізм переходу з документальної форми випуску цінних паперів у електронну тільки розробляється. Проте зазначений напрям інвестування займає вагомe місце у частині розміщення як страхових резервів, так і власних ресурсів страховика.

Нерухомість, як один з напрямів вкладення інвестицій страхових компаній, схильна до періодичних криз. Причиною такого явища є нестабільність економічного розвитку країни. Відповідно, цей напрямок інвестування відсутній у страховій компанії „Скайд”. Згідно з обраною власною інвестиційною політикою ВАТ „Страхова компанія „Скайд” найбільшу частку тимчасово вільних коштів страхових резервів спрямовує в банківські депозити та зосереджує у правах вимог до перестраховиків. Незважаючи на високу ризикованість та низьку прибутковність депозитів у вітчизняних банках, реальність цих вкладів визначається тим, що немає інших вагомих альтернатив.

Слабка інвестиційна привабливість корпоративних облігацій не дозволяє страховику здійснювати інвестиції в цей інструмент. Облігації вітчизняних підприємств практично нецікаві страховим компаніям в основному через абсолютну відсутність вторинного ринку. По-перше, сьогодні це інструмент, який має низьку ліквідність, тобто, як правило, неможливість

отримати кошти до закінчення терміну дії облігації. По-друге, прибутковість цього інструменту знаходиться на досить низькому рівні порівняно зі ставкою депозитів, ліквідність яких практично миттєва. Отже, нічого не виграючи у прибутковості, інвестор, що купив корпоративні облігації, одержує абсолютно неліквідний інструмент. По-третє, корпоративні облігації в Україні емітуються на досить великий термін. Тому, на думку керівників страхових компаній, корпоративні облігації є низьколіквідними, низькодохідними та лише умовно надійними [8, с. 13].

Висновки. Таким чином, інвестування тимчасово вільних коштів вітчизняних страховиків переважно у банківську систему призводить до кумуляції ризику, тобто до безпосередньо страхового ризику додається ризик банку-посередника, що може спричинити негативні наслідки. У результаті оцінки впливу українського страхового капіталу на інвестиційні ресурси країни виявлено, що завдання, які повинно виконувати страхування за допомогою інвестиційної функції українськими страховими компаніями не виконується. Це пов'язано з недооцінкою такої функції, що спричинюється такими обставинами:

- по-перше, незначними обсягами фінансових ресурсів, які акумулюють страховики;

- по-друге, відчутним переважанням на українському страховому ринку компаній зі страхування майна та від нещасних випадків, які не мають можливості точно прогнозувати настання страхових випадків, а отже, змушені обмежуватися переважно короткостроковими, високоліквідними активами та лише частково інвестувати в довгострокові активи;

- по-третє, недооцінкою інвестиційної функції страхування страховими компаніями, що призводить до дефіциту інвестиційних ресурсів.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, визначимо основні чинники, що впливають на ефективність управління активами страховика. На нашу думку, до них належать:

- наявний рівень платоспроможного попиту громадян і юридичних осіб на страхові послуги;

- відсутність надійних інструментів довгострокового розміщення страхових резервів;

- обмеження конкуренції у деяких секторах ринку страхових послуг і у регіонах;

- низький рівень капіталізації страховика, а також нерозвиненість національного перестраховального ринку, що призводить до неможливості страхування великих ризиків і необґрун-

тованого відтоку значних сум страхових премій за кордон;

– інформаційна закритість ринку страхових послуг, що створює проблеми для потенційних страхувальників у виборі стійких страхових організацій;

– недосконалість правового та організаційного забезпечення державного страхового нагляду.

Література

1. Про страхування: Закон України від 4.10.2001 р. № 2745-III // Україна-Business. – 2001. – № 44. – С. 7-12.

2. Положення про порядок формування, розміщення та обліку страхових резервів з видів страхування інших ніж страхування життя: затверджено Наказом Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю від 26.05.1997 р. № 41.

3. Фінансова звітність ВАТ „Страхова компанія „Скайд” (м. Київ) за 2005-2007 роки.

4. П(С)БО 1 – Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 ”Загальні вимоги до фінансової звітності” затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87.

5. Про значимість у бухгалтерському обліку і звітності. Лист Міністерства фінансів України від 29.07.2003 № 04230 – 108.3.

6. Гинзбург А.И. Страхование. – Спб.: Питер, 2002. – 176 с.: ил. – (Серия „Краткий курс”).

7. Рекомендації щодо аналізу діяльності страховиків: розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17.03.2005 р. № 3755.

8. Адамович В. Страхування життя – могутній інвестиційний ресурс // Финансовая консультация. – 2003. – № 15-16. – С. 10-14.

9. Залетов О. М. Страхування: Навч. посібник // За ред. д.е.н. Слюсаренко О. О. – К.: Міжнародна агенція "VeeZone", 2003. – 320 с.

10. Мних М.В. Страхування в Україні: сучасна теорія і практика: Підручник. – К.: Знання України, 2006. – 284 с.

11. Кнейслер О.В. Страхування: Навчальний посібник. – Тернопіль: "Економічна думка", 2008. – 187 с.